

ΠΡΟΛΟΓΟΣ της πρώτης έκδοσης

Χαίρω, που, ύστερα από αρκετές δεκάδες χρόνους, συνεργάζομαι πάλι επιστημονικά με έναν πολύ καλό και αγαπητό παλιό μαθητή μου, τον κ. Βασίλη Ορφανό. Ενθυμούμαι με συγκίνηση τη συνεργασία μας στην Παιδαγωγική Ακαδημία Ηρακλείου σε θέματα λαογραφίας και γλώσσας, στα οποία ο κ. Ορφανός παρουσίαζε μια αξιοθαύμαστη δραστηριότητα. Και τώρα είμαι ιδιαίτερα ευτυχής, που μου δίδεται η ευκαιρία να προλογίσω την παρούσα λεξικογραφική εργασία του.

Όπως δηλώνει στον πρόλόγο του ο συγγραφέας, η εργασία του είναι μια «συναγωγή τουρκογενών λέξεων από τα λεξικά του κρητικού ιδιώματος». Δεν είναι δηλαδή μια πρωτογενής συλλογή γλωσσικού υλικού από τη στοματική παράδοση του Κρητικού λαού, μολονότι και αυτό το στοιχείο υπάρχει σε αρκετές περιπτώσεις. Στην ουσία είναι συγκέντρωση και έλεγχος, σημασιολογικός και ετυμολογικός, των τουρκικής προελεύσεως λέξεων, που έχουν θησαυριστεί σε δώδεκα έντυπα λεξικά του κρητικού ιδιώματος, βιβλιογραφικό κατάλογο των οποίων παρέχει ο συγγραφέας, με τις χρησιμοποιούμενες συντομογραφίες τους.

Η μέθοδος εργασίας και παρουσίασης του υλικού είναι υποδειγματική και διδακτική για άλλες ανάλογες λεξικογραφικές εργασίες όχι μόνο του κρητικού ιδιώματος, αλλά και των άλλων τοπικών ιδιωμάτων του ελληνικού χώρου. Προτάσσεται πρόλογος και παρουσίαση της μεθόδου εργασίας, ακολουθεί πίνακας συμβόλων φωνητικής μεταγραφής των λέξεων και πίνακας συντομογραφιών. Τον κύριο κορμό του βιβλίου καλύπτει ένας πλούσιος κατάλογος λέξεων τουρκικής προέλευσης στο κρητικό ιδίωμα. Επισυνάπτεται και ένας μικρότερος, λέξεων που πιθανόν να είναι τουρκικής προέλευσης. Την οργάνωση της συναγωγής του λεξιλογικού υλικού του εκθέτει ο συντάκτης αναλυτικά, με παραδείγματα και πλούσια βιβλιογραφία, που είναι εξαιρετικά χρήσιμη για τους ασχολούμενους με τα προβλήματα της κρητικής λεξικογραφίας. Της βιβλιογραφίας αυτής, ελληνικής και ξένης, λεξικών και μελετών, ο κ. Ορφανός είναι πλήρης κάτοχος και δεν φαίνεται να του διέφυγε τίποτε το ουσιώδες.

Είναι η πρώτη φορά που παρουσιάζεται στη βιβλιογραφία της κρητικής λεξικογραφίας ένα έργο με τόσο πλούσια και έγκυρη επιστημονική τεκμηρίωση. Στο κάθε λήμμα εντάσσονται και όλοι οι τύποι με τους οποίους αυτό έχει καταχωριστεί στα λεξικά, καθώς και τα σχετικά υποκοριστικά και τοπωνύμια, λ.χ. *τεπί-ταπί, χαλάλι-χελάλι, ετζέλι-ιντζέλι-ιτζίλι, οντάς-ονταδάκι, αραστάς-Αραστάς, χαμάμι-Μικρό Χαμαμάκι*, κ.τ.ό. Παρέχεται η ένδειξη της γραμματικής κατηγορίας και η μεταγραφή με λατινικούς χαρακτήρες, της προφοράς. Ο συντάκτης δηλώνει ότι προτίμησε την προφορά της περιοχής Ηρακλείου, για την οποία έχει προσωπική βιωματική γνώση και εμπειρία. Στο σημασιολογικό τμήμα του λήμματος παρέχονται όλες οι σημασίες, όπως αναγράφονται στα λεξικά, των οποίων δηλώνονται οι βραχυγραφίες. Ακολουθεί η ετυμολογία και η βιβλιογραφική τεκμηρίωσή της με παραπομπές στα μεγάλα και έγκυρα ελληνικά και τουρκικά λεξικά. Τα τουρκικά έτυμα δίδονται με τη σύγχρονη λατινική γραφή, αλλά και στο προκεμαλικό αραβοτουρκικό αλφάβητο.

Είναι επίσης σημαντικό ότι ο κ. Ορφανός δεν περιορίζεται απλώς στις καταγραφές των έως τώρα γνωστών λεξικών του κρητικού ιδιώματος. Επανεξετάζει τις παρεχόμενες από

παλαιότερους λεξικογράφους σημασίες και χρήσεις των τουρκογενών λέξεων, προτείνει διορθώσεις και προσάγει νέες σημασίες, πολλές από τις οποίες είναι παντελώς άγνωστες, και παραθέτει αντίστοιχες εκφράσεις και παροιμίες από τη σύγχρονη τουρκική γλώσσα. Εκεί όμως που διαφοροποιείται πλήρως από τους άλλους λεξικογράφους του κρητικού ιδιώματος είναι το πρόβλημα της ετυμολογίας: δεν αρκείται στις προτεινόμενες από τους λεξικογράφους ετυμολογίες, αλλά προβαίνει σε διορθώσεις, ουσιαστικές πολλές φορές, και συμπληρώνει ετυμολογίες λημμάτων, όπου οι παλαιότεροι λεξικογράφοι σιωπούν.

Με την εικόνα αυτήν, δεν θεωρώ ότι η εργασία του κ. Ορφανού είναι απλώς συναγωγή τουρκογενών λέξεων, όπως ο ίδιος μετριοφρόνως την προσδιορίζει, αλλά ένα αξιόλογο και πρωτόγνωρο Λεξικό Τουρκισμών του Κρητικού Ιδιώματος, που είναι γέννημα μεγάλης αγάπης, εντυπωσιακής γνώσης, και άκρας επιμέλειας. Είναι ένας καλός και ο μόνος έως σήμερα μαθητής και συνεχιστής του Ιδομ. Παπαγρηγοράκη, στον οποίο και αφιερώνει το παρόν έργο του. Γνωρίζει βεβαίως ο ίδιος ότι εργασίες αυτού του είδους δεν είναι ποτέ πλήρεις. Πάντοτε υπάρχει χώρος για συμπληρώσεις και βελτιώσεις. Όπως γνωρίζω από τις κατ' ιδίαν συζητήσεις μας, συνεχίζει να εργάζεται συστηματικά και με ακοίμητο ζήλο στο πεδίο της έρευνάς του και προσάγει συνεχώς νέα αθησαύριστα λήμματα και διορθώσεις ή συμπληρωματικές παρατηρήσεις στο αρχικό σώμα του λεξικού του. Ασφαλώς θα στραφεί και στην αποδελτίωση τουρκογενών λέξεων από κρητικά κείμενα, κυρίως της περιόδου της Τουρκοκρατίας. Το έργο του είναι αληθινά αξιοθαύμαστο και αποτελεί σημαντική συμβολή όχι μόνο στη γνώση του κρητικού ιδιώματος, για την οποία εμείς οι κρητολόγοι και κρητολογούντες είμεθα ευγνώμονες, αλλά και στην όλη ελληνική λεξικογραφία.

Θεοχάρης Δετοράκης
Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης